

Tilburg University

De zorgelijke jaren zeventig

van de Klundert, T.C.M.J.

Published in:
Economisch-statistische berichten

Publication date:
1970

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
van de Klundert, T. C. M. J. (1970). De zorgelijke jaren zeventig. *Economisch-statistische berichten*, 55, 907.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

De zorgelijke jaren zeventig

Optimistische toekomstverwachtingen behoren niet tot de standaardbagage van Marxistisch getinte economen. Het heeft daarom ook niemand te verwonderen, dat op het in Tilburg gehouden congres over het kapitalisme in de jaren zeventig vele zorgelijke geluiden klonken. De bezorgdheid gold uiteraard minder de conjuncturele situatie van het ogenblik — al heeft die er ook wel mee te maken — dan de meer fundamentele ontwikkelingen van het stelsel in zijn geheel.

Opmerkelijk was wel, dat de diverse sprekers de moeilijkheden op enigszins verschillende gebieden zagen liggen. Voor een deel was dit een gevolg van de keuze van onderwerpen, waardoor aan ieder een speciaal gebied was toegewezen. Anderzijds speelde toch het verschil in benaderingswijze een rol. Ieder probeerde op zijn eigen wijze het fundamentele dilemma van de Marxistische methodologie, te weten de tegenstelling tussen de historische realiteit (empirie) en de abstracte theorie (deductie), te omzeilen.

E. Mandel, die deze fundamentele tegenstelling in zijn lezing aanstipte, verweet Marxisten als Rosa Luxemburg, Hilferding, Kalecki, Sweezy, e.a. slechts „single factor” theorieën te presenteren, waarmee de concrete historische werkelijkheid onmogelijk kan worden gevangen. Daarvoor in de plaats zou men zich simultaan op alle bewegingswetten dienen te baseren. De moeilijkheid hierbij is, dat bewegingswetten pas ontstaan door functionele interactie van een groot aantal variabelen. Zonder model komt men er dan niet meer uit, maar welk model doet recht weervaren aan de historische realiteit, waarin de strijd om het bestaan vaak grillige vormen aanneemt?

In beginsel heeft Mandel natuurlijk gelijk. De feitelijke scheiding tussen theorie en geschiedenis die, zoals A. Lowe in zijn boek *On Economic Knowledge* heeft aangetoond, met het werk van J. S. Mill zijn beslag kreeg, is hoogst onbevredigend. Men mag echter niet het onmogelijke verlangen. Het zou al een hele verbetering zijn als voor het vak economische geschiedenis in de opleiding van economen een grotere plaats werd ingeruimd, maar daar wil ik het nu niet over hebben.

Wat Mandel wil, blijkt hij in feite niet te kunnen realiseren. Zijn analyse van het kapitalisme blijft steken in een beschrijving van globale tendenties. Uiteraard hanteert hij daarbij bepaalde theoretische concepten, maar dat is op zich niets bijzonders. Geschiedenis bedrijven zonder tot begripsvorming te komen is nu eenmaal niet mogelijk. Voor zover er bij Mandel van een bewegingswet sprake is, blijkt deze te bestaan uit een inductieve speculatie over het optreden van lange golven. Perioden van „overaccumulatie” duren 20 tot 25 jaar en worden daarna afgewisseld door ongeveer even lang durende tijdperken van „onderaccumulatie”. Wie bij deze zienswijze aan Schumpeter (of Kuznets of Ambramovitz) denkt, verneemt van Mandel dat deze schrijvers niet aan een echte verklaring zijn toegekomen. „The basic explanation can only come from the sum-total of all the laws of motion of the capitalist mode of production”. Dat zal dan wel, maar waarom staan wij juist nu aan het begin van een neergaande fase van de golfbeweging, zoals Mandel met klem voorspelt? De aandachtige luisteraar zal op het congres hebben opgemerkt, dat Mandel hiervoor geen andere verklaring weet te bieden dan Marx honderd jaren geleden. Door een stijging van de organische samenstelling van kapitaal (diepte-investeringen) zal bij een constante uitbuitingsgraad (dank zij de militantie van de arbeidersbewegingen) de winstvoet onder druk komen te staan.

In de visie van A. Gorz vloeien de zorgelijke tijden voort uit het feit, dat „capitalism is no longer in a position to make rational use of the productive

forces which it is generating and of promoting social and human progress both in the metropolises and abroad”. Gorz wees daarbij op een aantal factoren, zoals urbanisatie, verslechtering van het natuurlijk leefmilieu, chronische armoede op beperkte schaal ook in het Westen, discrepantie tussen mogelijkheden van de wetenschap en de vigerende technologie, verval van het parlementaire systeem, e.d. Gorz bereikt met deze zienswijze waarschijnlijk een groter gehoor dan Mandel. Toch zullen velen geneigd zijn geweest hem de vraag voor te leggen of al deze euvelen wel op het conto van het kapitalisme geschreven kunnen worden. Een vraag, die nog klemmender wordt door de forse kritiek op het alternatieve systeem: „The economic, political and moral crisis of the Soviet bloc is hopeless and total and represents the most effective antisocialist and counter-revolutionary propaganda”.

Het feit, dat de Sowjet-Unie niet het enig denkbare of bestaande alternatief voor het kapitalisme is, ontslaat Gorz natuurlijk niet van de verplichting om waar te maken, dat de door hem gesignaleerde verschijnselen een uitvloeisel van het proces van winstmaximalisatie zijn. Aan deze moeilijke kwestie — de analytische verbinding van kwantitatieve en kwalitatieve aspecten — is nog weinig gedaan. Het interdisciplinaire werk van H. Gintis (Universiteit van Harvard) en dat van S. Melman (waaraan op deze plaats reeds eerder aandacht werd besteed, *ESB* van 24 juni 1970) vormen hierop welkome uitzonderingen. Op het congres kwam deze benaderingswijze, ondanks de aanwezigheid van Gintis, om redenen van praktische aard niet aan bod. Dat is op zich minder belangrijk. De hoofdzak is dat er langs de uitgezette paden wordt verder gewerkt.

Ter vermindering van een mogelijk misverstand nog het volgende. De bovenstaande beschouwing is geen pleidooi voor een substitutie van de kwantitatieve analyse door een kwalitatieve. Ook de kwantitatieve bestudering van het kapitalisme is onmisbaar voor een juist inzicht in het geheel. De bijdragen van J. Valier (Nanterre) en R. Rowthorn (Cambridge, Engeland) bieden hiervoor m.i. echter een beter startpunt dan de beschouwingen van Mandel. Daarover een volgende keer meer.

Th. van de Klundert